KE SMYSLU OCHRANY LESŮ NÁRODNÍCH PARKŮ

Vladimír Krečmer, Josef Vovesný, Petr Zahradník

KE SMYSLU OCHRANY LESŮ NÁRODNÍCH PARKŮ

Úvaha nad prací Expertní pracovní skupiny hejtmanů Jihočeského a Plzeňského kraje v kauze managementu lesů NP Šumava

Vladimír Krečmer
Josef Vovesný
Petr Zahradník

FORTUNA

Praha 2011

Fotografie na titulním listu:
Pralesovitý porost v I. zóně pod Třístoličníkem (stav 2007) do té doby s probíhajícím maloplošným rozpadem. Po neasanované kalamitě Kyrill v navazující II. zóně rychlý a totální rozpad po napadení kůrovcem (2008–2010). Aktuální stav – horní patro suché, s výjimkou několika desítek stromů u vrcholu Třístoličníku.

Fotografie na 4. straně obálky:
Odumřelé porosty v karu Plešného jezera (snímek říjen 2008).

Obálku a grafickou úpravu navrhla Romana Bernardová
Vydalo roku 2011 nakladatelství JUDr. František Talián – „Fortuna“,
Ostrovní 30, 110 00 Praha 1
Odpovědná redaktorka Ing. Ludmila Kořenářová
Zlom a reprodukce Fortuna-Type, s. r. o., Ostrovní 30, 110 00 Praha 1
Vytiskla Tiskárna Macík, s. r. o., Cirkvičská 290, 264 01 Sedlčany
Vydání první
Počet stran 40

© Ing. Vladimír Krečmer, CSc., Ing. Josef Vovesný, Doc. Ing. Petr Zahradník, CSc., 2011
© Nakladatelství JUDr. František Talián – „Fortuna“, 2011

ISBN 978-80-7373-108-3

Alarmující výskyt kůrovce na Šumavě vyžaduje krizový plán

Kůrovec vládne Šumavě. Pro někoho je to kalamita, při které zelené šumavské lesy šednou doslova před očima; pro jiného je to přirozený jev, do něhož netřeba zasahovat. Proto jsem rád, že vznikla publikace, kterou právě držíte v ruce. Publikace, která si neklade za cíl pranýřovat rozhodnutí Ministerstva životního prostředí ČR a správy Národního parku Šumava, ať už v jejich čele seděl kdokoli, ale mapuje počátky a vývoj kůrovcové kalamity na Šumavě z pozice lesnictví a odborníků v tomto oboru.

První lokality, které začal lýkožrout smrkový na Šumavě decimovat, se objevily už v 80. letech. Ve spojení s příznivým klimatem pro jeho vývoj a špatně zvolenou koncepcí likvidace napadeného dříví i samotného brouka začaly vznikat ideální podmínky pro šíření škůdce. Orkán Kyrill a po něm zvolená (ne)koncepce pak už jen odstartovaly a dokonaly dílo zkázy. Bohužel pro šumavské lesy tehdy na váze správců Šumavy zvítězil názor, že příroda si pomůže sama, protože co příroda činí, dobře činí. Šumava ale už po staletí není příroda nedotčená člověkem. Naopak, po staletí její lesy, louky a půdu člověk kultivoval, zasahoval do ní a snad se dá laicky říct, že si na jeho zásahy zvykla. Prostě jsme si šumavskou přírodu v tom nejlepším slova smyslu ochočili. A řečeno slovy Malého prince, *„ ...stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal“.* Lidé si šumavskou přírodu ochočili, a proto jsou za ni zodpovědní a neměli by ji nechávat svému osudu. Budu šťasten, když odborníci, ministerstvo, správa národního parku, kraje a obyvatelé šumavských obcí najdou společnou řeč a zvolí postup, který bude mít jediný cíl – záchranu Šumavy.

Jiří Zimola
hejtman jihočeského kraje

Od září 2009 do ledna 2010 pracovala Expertní pracovní skupina (EPS II) v uvedené kauze se zvláštním zřetelem k progresi kůrovcovitých.
Členy této skupiny byli odborníci jednak jmenovaní hejtmany, jednak delegovaní MŽP ČR. Postoje uvedených dvou složek EPS II byly zpočátku rozdílné v samé podstatě problematiky – zda lesní ekosystémy Národního parku Šumava (NPŠ) přenechávat přírodním silám a velkoplošné disturbanci, nebo je chránit před destrukcí z více důvodů – pro park sám i pro region. Bylo jasné ideologicky politické jádro rozporů: k nezvládnutelné progresi kůrovcovitých došlo podle prvních ze zmíněných odborníků chybou managementu, ti druzí mohli management uznat jen za příčinu progrese a disturbance. Návrh Souhrnné zprávy EPS II (SZ) předložili odborníci jmenovaní hejtmany, pracovníci za MŽP ČR předložili Stanovisko k ní. Vývoj situace s lesy NPŠ nakonec vedl k formulaci společně uznaného zápisu. Jednalo se o zatím ojedinělou možnost vyjádřit se na odborné bázi k podstatě dlouholeté kauzy NPŠ a pohnout s objasňováním otázky, proč jsou přístupy a stanoviska k managementu jeho lesů tak odlišné. Zvláštní pozornost si zasluhuje vyjasnění toho úhlu pohledu, jenž ve velkoplošných disturbancích lesů vidí možná rizika pro krajinu a její prostředí.

1/ Úvod k základní problematice

Hledí-li se na lesy Národního parku Šumava (NPŠ) jako na čistě přírodní objekt a na kůrovce jako na přírodní faktor jim příslušející, je možné – jak se objevilo v hlediscích přírodovědeckých – mít disturbanci těchto lesů za přírodní děj a spokojit se s tím, že se kůrovec na Šumavě stává jejich „ekosystémovým architektem“ (viz /1/, strana 412). Jeho progrese se pouze sleduje, aniž by se uvážila jiná „funkčnost stanovišť“ a vyhlásil např. kalamitní stav škůdce lesa. Z tohoto hlediska nemá potlačování kůrovcovitých jako „přírodní složky lesních ekosystémů“ v NPŠ smysl, jak plyne třeba z řady stanovisek hnutí Duha – např. „Šumava zůstane zelená bez ohledu na to, jaký typ mangementu zvolíme“ v roce 2005 nebo v mediální anketě 2009; patrně by se ušetřily peníze na asanaci, kdyby bylo přemnožujícímu se hmyzu poskytnuto více prostoru k žíru v parku, než má brouk v bezzásahových zónách; stačí obklopit NP Šumava kůrovcovými lapači, aby se nešířil mimo něj /2/ a je vystaráno. S NPŠ jsme ovšem ve střední Evropě, s dominantními kulturními lesními ekosystémy v kulturní obytné krajině. Je tu tedy základní otázka: Může se v takových podmínkách postupovat při velkoplošném experimentu s krajinou jedině s ohledem na ochranu přírody pro ni samu? Mít na mysli jedině samovolně se rozvíjející přírodní procesy bez jakéhokoli přihlédnutí k funkcím horských lesů jako složky životního prostředí, tím k životnímu prostředí kulturní krajiny? Také bez jakékoliv odpovědnosti za jeho možné ohrožení nebo poškození? Nezodpovědět předem tyto otázky je možné ze tří důvodů:

- Jsou nezvratné a obecně přijaté poznatky, že disturbance horských lesů se nemůže nijak dotýkat krajinného prostředí a veškeré, generacemi nahromaděné zkušenosti a vědecké poznatky o environmentálním významu lesů, zejména horských, jsou vědecky vyvráceny.
- Jsme vyznavači ideologie environmentalismu v jeho krajní větvi a věříme podle krajní školy ekologické filosofie, že vše, co matka Příroda činí, vždy jen dobře činí.
- Došlo k závažným chybám v rozhodování odpovědných státních orgánů, není vůle přiznat to jako chybu a změnit politiku i doktrínu – jak to třeba známe z klasického případu „Dreyfusovy aféry“ v historii francouzské justice.

Lze soudit, že ani jeden z důvodů nelze pokládat za věcně odpovídající či morálně vhodný pro odpovědný státní orgán k tomu, aby pustil se zřetele, že lesy jakékoli kategorie *v kulturní krajině* – ať v kategorii lesů hospodářských nebo lesů zvláštního určení – mohou mít nepřehlédnutelné environmentálně i sociálně významné *funkce lesa jako nenahraditelné složky životního prostředí, a to včetně životního prostředí lidské společnosti.* Veřejný zájem na ochraně

životního prostředí vyvolal přece zákonnou ochranu jmenovitě *funkcí lesa jako složky životního prostředí* a též *životního prostředí v lesích* (zákon 282/1991 Sb.). Nelze opomenout, že funkčnost lesů jako faktoru environmentu chrání už déle než století dokonce i zákony o lesích a zákony o vodách (aktuálně 289/1995 Sb. a 254/2001 Sb.).

V kulturní krajině střední Evropy jsou v tomto smyslu pro ochranu krajinného prostředí zvláště významné environmentální funkce lesů vyšších poloh. Námitky proti podpoře disturbance lesů přemnožujícím se hmyzem nelze v národních parcích v kulturní krajině brát jako paradoxní snahy lesnictva o záchranu dřeva – tržního produktu lesního hospodářství. Jedná se o to, aby při koncepcích managementu jejich lesů byla uvážena možná rizika ohrožování a poškozování životního prostředí kulturní krajiny, tj. i prostředí lidské společnosti. Je to společensky důležité hledisko v nakládání s kterýmikoli lesy v kulturní krajině. Kauza managementu lesů v NPŠ dokládá, že se tak nestalo ani před vyhlášením NPŠ ani po léta managementu jeho lesů, jenž jejich funkce v krajině v koncepcích opomíjel.

2/ Vývoj a stav progrese kůrovce podle šetření Expertní pracovní skupiny (EPS II)

Lýkožrout smrkový je v NPŠ fakticky i mediálně jedním z nejdiskutovanějších problémů, který rozděluje odbornou i laickou veřejnost na dva nesmiřitelné tábory a budí značné emoce. Abychom mohli správně vyhodnotit současnost, musíme napřed pochopit minulost, protože současná situace je úzce spjata s vývojem od počátku 80. let minulého století. Ještě před vyhlášením národního parku (a v období existence „železné opony“) došlo v letech 1983–1987 k napadení stromů s cca 350 tis. m^3 dřeva smrkových porostů lýkožroutem smrkovým, a to zejména v oblasti Březníku a Mokrůvek. Hlavní příčinou byly rozsáhlé polomy v této oblasti, umocněné příznivými klimatickými podmínkami pro rozvoj kůrovce (současně snižující vitalitu porostů), dostatek kůrovců v bezprostřední blízkosti v sousedním NP Bavorský les a nesystematické zpracovávání napadených stromů. To vedlo postupně k nárůstu populační hustoty lýkožrouta smrkového v této oblasti. Neujasněnost koncepce byla i příčinou nárůstu poškození smrkových porostů v této oblasti i po vyhlášení NPŠ. Objem vytěženého dříví sice klesl, ale na úkor rozlohy odumřelých porostů, které do kůrovcového dříví nebylo zahrnuto. Toto bylo období, kdy byla promarněna možnost likvidace nastupující kůrovcové gradace na Šumavě bez vážnějších škod, které by dnes nebyly již tak patrné. Došlo by k částečné věkové diferenciaci stejnověkých poros-

tů, což by v budoucnosti vedlo i k tomu, že další gradace by nemusely alespoň v této oblasti vést k plošné disturbanci porostů. Šumava by zůstala „zelená“.

Zhruba v polovině 90. let minulého století došlo k razantním zásahům proti lýkožroutu smrkovému, kdy v roce 1996 bylo vytěženo rekordních téměř 200 tis. m^3 kůrovcového dříví. Vedle toho narůstaly i plochy odumřelých porostů v bezzásahových zónách. Vzápětí však došlo ke změně strategie, obranná opatření proti kůrovci byla eliminována do oblastí s nižším výskytem lýkožrouta smrkového. Zdánlivě problém skončil, protože objemy vytěženého kůrovcového dříví poklesly, ale prudce přitom stouply rozlohy odumřelých porostů. Navíc se kůrovec objevil i v mnoha dalších oblastech, nehledě na rozšíření v původních oblastech přemnožení.

Situace se výrazně nezlepšila ani v prvním desetiletí nového tisíciletí. Naopak je nutné konstatovat, že situace v letech 2009 a 2010 je nejkritičtější v celé historii tohoto území. Orkán Kyrill počátkem roku 2007 výrazně posílil navyšování gradace a zkomplikoval obranná opatření. V souvislosti s počasím tak došlo na rozsáhlém území NPŠ k dalšímu prudkému rozvoji gradace lýkožrouta smrkového. V roce 2009 bylo v zásahovém území vytěženo 300 tis. m^3, v roce 2010 to bylo 347 tis. m^3. Minimálně stejný objem napadeného dříví zůstal neasanován v bezzásahové oblasti (údaje o tomto objemu se značně liší – přesné údaje nejsou k dispozici). V každém případě údaje o gradaci znamenají historické rekordy a značně komplikují další obranná opatření (důsledky budou drastické pro zdejší přírodu a budou se pohybovat v delším časovém horizontu, těžko predikovatelném).

Nahodilé těžby v NPŠ v letech 1991–2009 v m^3

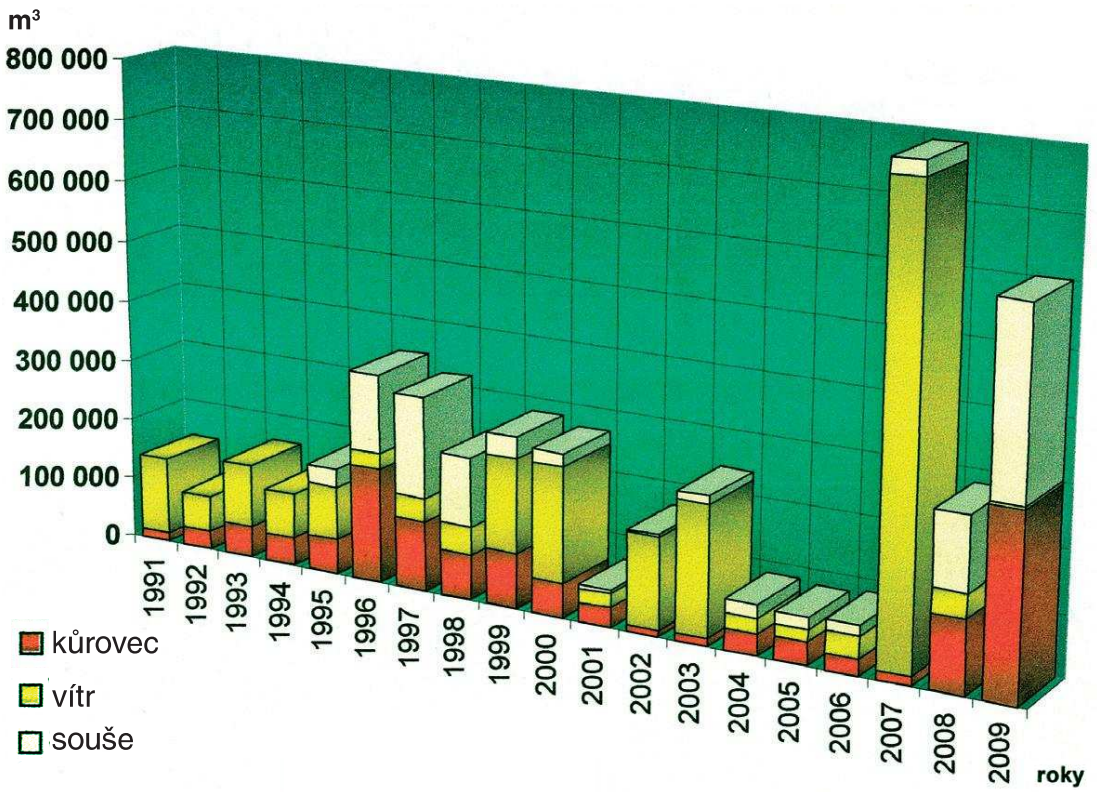

K dnešnímu katastrofickému průběhu kůrovcové kalamity přispěla dvě zásadní nekvalifikovaná rozhodnutí vedení MŽP a Správy NPŠ, a to:

- ponechání 147 tis. m^3 polomového dříví z kalamity roku 2007 v II. zónách NPŠ bez jakékoliv asanace,
- rozšíření bezzásahových území k 1. 1. 2008 (rozhodnutí vedení MŽP a Správy NPŠ) o dalších 5–6 tisíc ha, a to v nejohroženějších územích a v době, kdy bylo z hlediska intenzity rozvoje kůrovce koncem roku 2007 o intenzivní gradaci jasno.

Současnou situaci komplikují i další dva závažné faktory, a to pozdní asanace napadeného dříví (v některých oblastech bylo pozdě zpracováno i více než 50 % napadené hmoty) a neúčelné využívání obranných metod proti kůrovcům. Obranné metody proti kůrovcům vycházejí ze tří základních principů:

- ➢ Odstranění veškerého atraktivního dříví z lesa před začátkem rojení lýkožrouta smrkového.
  - ● Preventivní opatření s rozhodující váhou na likvidaci škůdce v latentním stavu. Význam tohoto opatření nelze podceňovat ani za gradace, i když ztrácí svoji prioritní úlohu. Atraktivním materiálem jsou myšleny polomy, ale i dříví z těžby, ať již nahodilé nebo úmyslné. V gradaci je možné využít toto dříví jako lapáky nebo otrávené lapáky, a to i na skládkách. Je třeba však zajistit v prvním případě kapacitně jejich včasnou asanaci po napadení, v druhém případě účinné ošetření (zejména na skládkách) a navnazení (pouze ošetření insekticidem bez navnazení feromonovými odparníky nestačí).
- ➢ Důsledné vyhledávání a včasná a účinná asanace napadeného dříví.
  - ● V každé fázi vývoje populace hraje tento princip klíčovou roli – bez něho je jakýkoliv úspěch nemožný. V gradaci význam tohoto principu výrazně stoupá a je prakticky jedinou možnou metodou jejího zastavení. Další opatření bez důsledného uplatňování tohoto principu jsou prakticky podružná. Asanaci lze uskutečňovat několika způsoby, a to mechanickými, chemickými nebo biologickými.
  - ● Mechanická asanace je využívána nejdéle. Původně byla aplikována jako ruční odkorňování škrabáky – metoda vysoce účinná, ale pouze do stadia kukly, v pozdějším stadiu vývoje kůrovce prakticky neúčinná (a to i při použití loupání na plachty s následným pálením kůry). Strojní odkorňování může být účinnější i v pozdějších fázích vývoje, v závislosti na použité technologii, kdy dochází k poškozování i již vylíhlých brouků. Sem lze zahrnout i asanaci nástavci na motorové pily. Prokřesávání se zdá také ne zcela účinné, neboť se ukazuje, že i ve zbytcích kůry v příznivých podmínkách může lýkožrout smrkový dokončit svůj vývoj. Specifickým prvkem asanace je odkorňování stojících stromů. Je sice účinné, ale velice zdlouhavé a nákladné, tzn. že tuto metodu lze využít pouze ve zcela specifických podmínkách na plochách o minimální výměře.

- Chemická asanace je při správném použití vysoce účinná v každém stadiu vývoje brouka. Jediné riziko spočívá v tom, že při silném napadení někteří brouci využívají výletových otvorů nejbližších brouků, a nedojde tudíž k jejich kontaminaci insekticidem, čímž přežívají.
- Biologická asanace přípravky na bázi virů, baktérií, hub apod. V současné době je využívána pouze v NPŠ. Aplikována je entomopatogenní houba Beauveria bassiana, izolovaná z lokálních populací lýkožrouta smrkového. Její účinnost v terénu nebyla dosud dostatečně odzkoušena a je nutné ji brát pouze jako experimentální použití k objasnění jejího dalšího možného využití v ochraně lesa. Hlavní problém netkví v účinnosti na lýkožrouta smrkového, ale v možnosti kontaminace larev, žeroucích pod kůrou.

➢ Dočišťování ohnisek žíru (snižování zbytkové populace lýkožrouta smrkového) pomocí poměrně širokého spektra metod:

- Lapáky – dlouhodobě používané, spolehlivé; jsou pouze dvě základní možnosti rizik – pozdní asanace, které lze předejít dobrou organizací práce (a evidencí), a omezená lapací kapacita, kterou lze řešit přikacováním dalších lapáků. Specifickým použitím lapáků je navnazení stojících stromů feromonovými odparníky v lokalitách s předpokládaným (reálným) nebezpečím napadení, resp. v místech plánované těžby (lze posunout na dobu po napadení). Důležitá je následná včasná asanace. Při dlouhodobé aplikaci na stejných lokalitách může znamenat narušení porostní stěny a snížení zakmenění. Obojí může znamenat další problémy se stabilitou porostu.
- Otrávené lapáky – jejich aplikace je rovněž při správném použití vysoce účinná (i když v národním parku možná poněkud diskutabilní). Nejčastěji jsou v současné době využívány otrávené trojnožky v různých délkách (1–1,5 m), méně často pak výřezy v různých délkách (pro zabezpečení dostatečné účinnosti je nutné umisťovat zhruba na každé 4 m další feromonový odparník). Specifickým způsobem je využití skládek nebo částečně zpracovaných polomů. Důležité je nejen navnazení feromonovými odparníky v patřičných rozestupech, ale i zabezpečení jejich řádného ošetření. U skládek dochází k zalézání brouků i do jejich nitra, kde zůstávají neošetřené oblasti, u polomů je nutné jejich odvětvení a i tak zbývá riziko rozvoje kůrovce na neošetřených spodních oblinách. V takovémto případě je to pouze východisko z nouze, eliminující rozsah napadení, ale není použitelné jako regulérní obranné opatření. Pro zabezpečení účinnosti se ošetření musí pravidelně obnovovat (zpravidla po 8 týdnech) a je nutné obměňovat feromonové odparníky v souladu s pokyny výrobců. V případě slabších výřezů je vhodná i obměna vlastních otrávených lapáků zhruba v polovině vegetační sezóny.

- Feromonové lapače – do nedávné doby jedna z favorizovaných metod ochrany proti lýkožroutu smrkovému, dodnes poněkud přeceňovaná, nehodná však k zatracování. Při správném používání a začlenění do komplexu obranných opatření jistě stejně významná jako lapáky, které může nahradit. Jejich úloha pro snižování populační hustoty lýkožrouta smrkového byla a bohužel dosud někdy stále ještě je značně přeceňována. Na druhou stranu nesmí být nedoceňována. Význam lapačů a jejich účinnost je neoddiskutovatelná. Při jejich aplikaci je nutné dodržovat bezpečnostní vzdálenost od nejbližšího smrku (eliminace rizika náletu). Diskutována je vzdálenost mezi nimi (doporučuje se cca 20 m, avšak lze ji zkrátit i na 10 m). Problematické je v NPŠ stanovení počtu lapačů. Neustálé zvyšování počtu není od určitého množství efektivní, mohou se zachytávat brouci, kteří by byli odchycení do sousedního lapače. Obecně se nedoporučuje snižovat rozestupy mezi lapači pod 10 m (akční rádius lapače 5 m). Z tohoto důvodu se testují i netradiční metody (soustředěné lapače s různým typem navnazení, avšak zatím nejsou prakticky uplatňovány). Důležité je dodržovat pravidelné kontroly. Specifickou metodou je využití antiferomonů. Ani tato metoda není prakticky dostatečně odzkoušena (i když se testuje již více než 20 let). Je zde i problém smyslu – brouky možná z určité části porostu vytlačíme, ale o to intenzivněji je budeme muset hubit jinde. Ochránit s nimi však I. zónu (resp. bezzásahovou zónu) je prakticky nemožné.

Upozornění pracovníků Lesní ochranné služby, s kterými byla opatření proti gradaci kůrovce v roce 2007 konzultována (výkonné pravomoci v národních parcích nemá) z hlediska shora uvedené účinnosti metod obrany, nevzala Správa NPŠ v potaz.

Bez důsledného uplatňování hlavních principů a účinných a ověřených metod (a v tomto případě je nutno zdůraznit ještě ověření koncepční a dlouhodobé) je jakákoliv snaha o potlačení kůrovcové gradace iluzorní. Nepovede ke kýženému efektu a je schopna dokonce dílčí metody zdiskreditovat, což může vést i k diskreditaci lesníků a závěru: „My to říkali, že nejlepší je to ponechat samovolnému vývoji; umožnili jsme ochranu, a jak je vidět, k ničemu to nebylo.“

3/ Disturbance lesů – složky životního prostředí a krajinného prvku včetně rázu krajiny

3.1 Smysl ochrany funkčnosti lesů národního parku v kulturní krajině a rozdíly v jeho chápání

Není pochyb o tom, že lesní ekosystémy národních parků jako lesy zvláštního určení ve smyslu zákona 289/1995 Sb. mají základní funkci v ochraně přírody. Stěžejní problém spočívá v tom, že naše národní parky jsou vyhlašovány v dávno zkulturněné a obytné krajině, kde environmentální a sociální účinky lesů – jejich odpovídající environmentální a sociální funkce nebo dysfunkce – by neměly být opomíjeny, jak bylo uvedeno v úvodní kapitole. Podrobně a v celé šíři odpovědnosti MŽP ČR se těmito odbornými, ideovými a v konečné podobě politickými aspekty kauzy NP Šumava zabýval např. otevřený dopis České lesnické společnosti (ČLS) ministru RNDr. M. Bursíkovi; s věcnými argumenty dopisu souhlasilo i předsednictvo Odboru lesního hospodářství ČAZV (vše viz /3/). Ministr však zaujal stanovisko, že v NPŠ se jedná o lesy zvláštního určení a nikoli o lesy hospodářské.

Avšak i podle hejtmany jmenovaných odborníků EPS II smysl potlačování velkoplošné disturbance lesů NPŠ přemnoženými kůrovcovitými je dán důvodným respektem k veřejnému zájmu na přiměřené *ochraně prostředí kulturní krajiny*, v níž leží i NPŠ. Funkční lesy by měly být v NPŠ uchovávány nikoli pro lesy jako producenty dřeva na pni, nýbrž pro lesy jako generátory řady veřejně prospěšných funkcí pro krajinu a její prostředí. Zájem na produkci je předhazován jakoby nechápavému lesnictvu místo rozboru problematiky (např. v odpovědi ministra Bursíka na dopis ČLS /3/). I lesnictvo dobře ví, že produkci dřeva jako cílovou hospodářskou činnost vylučuje založení NPŠ podle zakládacího vládního nařízení 163/1991, a tedy hořekovat nad ztrátou tržní produkce dřeva nepřipadá vůbec v úvahu. Operovat s ní se zdá být buď součástí propagandistických záměrů fundamentálního environmentalismu, vypočítaných pro cílovou část veřejnosti, nebo snad i obrannou akcí před snahami ideologie ekonomismu učinit z národního parku jakýsi přírodní Disneyland.

Zakládací dokument NPŠ však zřetelně podporuje to, co ideologie krajního environmentalismu opomíjí: tedy žijeme-li v kulturní krajině, jedná se o ohledy k ní, k jejímu rázu určovanému zejména vzhledem a k jejímu prostředí. Experiment, jenž přijal velkoplošnou disturbanci lesů, když ji nejprve mnoho let popíral, nehledí k ničemu jinému než ke konzervační ochraně přírody pro ni samu. Podle zmíněné ideologie onen ohled či jenom deklarace potřeby předem uvážit a posoudit možná rizika přírodních procesů jako přírodních živlů údajně „popírá základní kulturní hodnoty, které jsou v naší společnosti zakořeněny – např. ochranu přírody pro ni samu jako vyjádření našeho uznání a úcty k přírodnímu

prostředí“[1]. Může to být zřetelným dokladem ideového stanoviska, že Příroda vše co činí, vždy jen dobře činí, jak už na ně bylo poukázáno v úvodu /2/.

Takový názor ovšem není na místě ani podle ducha základních ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny 114/1992 Sb. (ve znění pozdějších předpisů). Jestliže ten chrání lesy jako významný krajinný prvek s jeho stabilizačními a dalšími funkcemi pro krajinu – předpokládáme, že český zákonodárce měl na mysli tuzemskou kulturní krajinu i s lidskou společností. Založením národního parku v takovém prostředí nelze škrtnout z úvah lidskou společnost jako archaické antropocentrické smýšlení. Proto se velkoplošné disturbance, vznikající a šířící se na základě rozhodnutí státního orgánu ochrany přírody v lesích jím spravovaných, nesnášejí s logikou. Nesnášejí se ani se zákonem 282/1991 Sb., už v úvodu zmíněným – s pojmy *ex lege* výslovně a přísně chráněnými. Jsou to *funkce lesa jako složky životního prostředí* a *životní prostředí v lesích.* Rozbory ukazují, jak obtížné je právně zdůvodnit opomíjení těchto pojmů v dosavadní environmentální politice a doktríně, když se utíká k právním názorům, založeným nikoli *na přírodní realitě, nýbrž na virtuálních stavech přírody a účelových právních fikcích* /4/. Mnoho z této tématiky bylo předloženo a předneseno např. na Veřejném slyšení Senátu ČR v květnu 2007 /5/, aniž by odpovědný státní orgán pokládal za vhodné podat analýzu dokladů, které jeho počínání rozebírají.

Základní rozdíl stanovisek MŽP ČR k ochraně lesa, jak se projevil během jednání EPS II v druhé části roku 2009, spočíval bezpochyby v tom, že základ environmentální politiky MŽP ČR vycházel v posledních letech z ideologie environmentalismu v krajní větvi ekologické filosofie. Takto pojatá ideologie *nebere zřetel na životní prostředí člověka, lidské společnosti.* Dalo by se říci, že MŽP ČR pod heslem „životní prostředí“ chápalo ve střetech kolem NPŠ jen životní prostředí přírodních organismů. Má se však podle zákona 282/1991 Sb. chránit *životní prostředí v lesích* jenom mimo lesy NPŠ – jak to orgány ČIŽP důsledně provádějí? Toto prostředí se při lesních disturbancích šumavského charakteru a měřítka přece podstatně mění či bere za své stejně jako při destrukci lesů hospodářských; aniž by o tom padlo slovo.

Jeden z pozoruhodných paradoxů kauzy NPŠ spočívá v tom, jak stejný děj v lesních ekosystémech je vedle hranice NPŠ pro přírodu samu velice škodlivý a proto trestný, hned za ní týž děj téže přírodě má být neškodný. Skutečnost je ovšem taková, že v obou případech může být reálně ohroženo nebo poškozeno životní prostředí v lesích – a někdy nejen ono. Velkoplošné náhlé změny přírodních procesů v lesích i národního parku mohou představovat rizika pro krajinu v parku (např. otázka doby a charakteru sukcese) i mimo park (jako přírodní živly). Národní park v kulturní krajině nelze izolovat neprostupnou čínskou zdí.

---

[1] Jak k otevřenému dopisu ČLS ministru Bursíkovi emočně napsal odborník v ochraně přírody jejímu Republikovému výboru (2008).

Postupy ochrany přírody, uvažované výlučně z hlediska přírody samé, se tak mohou ostře střetat s hledisky ochrany životního prostředí /4/, /6/.

Politika i doktrína v duchu ideologie krajního environmentalismu byla od počátku velkoplošného experimentu s krajinou v NPŠ podporována dobře známými a publikovanými hesly a výzvami nadšenců a rádců: „ponechejme přírodu přírodě“ a „jen se dívejme, co to udělá“ /7/. Podle této ideologie, převzaté do politiky a doktríny MŽP ČR jako konzervační ochrana přírody pro ni samu, je otázka destrukce lesních porostů – např. žírem kůrovcovitých v NPŠ – nevýznamná; platí heslo: Šumava zůstane zelená, ať se s lesy děje cokoli“ /8/. Takové heslo sice odpovídá principům (paradigmatům), podle nichž se lesy NPŠ zabývají dílčí vědní disciplíny přírodních věd. Velkoplošná disturbance je však zajímá jen např. z hlediska biodiverzity půdních mikroorganismů, z hlediska hub dřevo rozkládajích či z hlediska chráněných rostlin a živočichů. Kupodivu to, že zmizí nejméně na desítky let faktor, jenž les dělal lesním ekosystémem – starší živé stromy, jakoby bylo bezvýznamným jevem.

Taková zásadní změna struktury lesních ekosystémů – tím životního prostředí v lesích a jejich funkcí jako složky životního prostředí – se stala také údajně nepostižitelná orgány České inspekce životního prostředí s působností v ochraně lesa, přestože podle jejího zakládacího zákona 282/1991 Sb. se má zabývat ohrožením či poškozením funkcí lesa jako složky životního prostředí. Nemajíce povinnost přihlédnout k jiným než vlastním hlediskům a nenesouce odpovědnost za následky, orgány ochrany přírody byly vybaveny dogmatickou neomylností /5/.

V tomto duchu opakovaně argumentoval i už zmíněný nejvyšší představitel MŽP ČR, že tam nejde o kategorii hospodářských lesů, o produkci dřeva /3/. Popřípadě představitel Správy NPŠ ještě v roce 2008 viděl, že situace v lesích NPŠ „není nijak kritická“ /10/. Pokud se nejednalo o čiré propagandistické fígle k matení veřejnosti, šlo bohužel o stejně klamající, relevantními fakty nepodložený argument. Za rok poté se však ustavuje kalamitní štáb – ke kůrovcové kalamitě, tedy k tomu, co vůbec neexistovalo v ekologistickém slovníku.

Jak zájmy dílčí a politické cloumají realitou NPŠ, dokládají fakta. Podle hlasu dalšího nejvyššího odpovědného činitele MŽP bylo 2008 v NPŠ „vše pod kontrolou“, podle ředitele NPŠ Ing. Krejčího v anketě tisku v létě 2008 /2/ kůrovcová kalamita vrcholí, jak po orkánu Kyrill předpovídali a „jedou vlastně podle plánu“. Podle zápisu zasedání EPS II v zimě 2009/2010, podepsaného představiteli NPŠ, kůrovec není pod kontrolou a je mimo lidské síly jeho progresi utlumit. Takhle nakládat s desetitisíci hektary lesů kulturní krajiny je v zajímavém nesouladu s tím, že není zapotřebí kontrolního procesu o vlivech na životní prostředí, vyžadovaného u mnohem menších zásahů do přírody a životního prostředí.

Horské lesy a lesy vyšších poloh vůbec u nás nesporně mají vědám dobře známé, výrazné a zákonem chráněné funkce jako složky životního prostředí *bez ohledu na jejich kategorii.* Tyto funkce právním aktem zřízení národního parku

nemizejí ani se nemohu stát bezúčelnými. Ostatně sama kategorizace lesů, jak ji formuloval dosud platný zákon 289/1995 Sb., už víc desetiletí neodpovídá jejich reálné a společensky významné funkčnosti /11/ – dlouho se probírá její přežitý smysl a tedy i nová podoba.

Jednostranně účelové konkrétní politice a doktríně MŽP ČR odpovídal také rozsah i obsah Stanoviska jeho pracovníků k Souhrnné zprávě EPS II (SZ). Co se týká managementu lesů ve vztahu k funkcím lesa jako složky životního prostředí a k rázu krajiny, Stanovisko bylo nadmíru jednoduché v reagenci na osm bodů, jmenovitě uváděných v SZ o možných *environmentálních rizicích velkoplošných destrukcí stromů lesa*. Nejde při tom jen o různou diferenciaci útlumu progrese kůrovcovitých, nýbrž také o různou diferenciaci následných opatření k odpovídající „revitalizaci" funkčnosti postižených lesních ekosystémů. Je to v nejvyšší stručnosti následující problematika v heslech:

1. Intraskeletová eroze, 2. Utváření základních klimatogenetických faktorů (bilancí radiační, tepelné, vodní, systémů proudění a výměny vzduchu, vlivy podkladu, akumulace a tání sněhu), 3. Časový průběh přirozené sukcese (rizika pro životní prostředí v lesích – zamokření půdy, rašelinění, vzniku mrazových ploch, výpadků obnovy lesa, konečná podoba ekosystémů), 4. Režim odtoku srážkových vod (změny infiltrace, retence, retardace, velké vody, eroze, kvalita vody), 5. Změny fyzikálních a chemických vlastností půd, 6. Vznik následných porostů pod vlivem zvěře, 7. Prostředí pro chráněné živočichy lesní, 8. Ovlivnění krajinného rázu.

Řady těchto bodů si Stanovisko vůbec nevšimlo. Včetně posledního – změn rázu krajiny. Je to specifická otázka, k níž by bylo žádoucí ozřejmit důvod dlouholetého mlčení. Jedná se přece o jmenovitý termín *ex lege* – z vládního nařízení 163/1991. Velkoplošnou disturbancí lesů NPŠ konkrétně dochází k totální a dlouhodobé změně invariantu krajiny čili ke změnám jejího typického rázu. Uchování rázu či vzhledu krajiny zejména v horách má klíčový environmentální význam a jistě proto jeho zachování ukládá § 2, odstavec 1 vládního nařízení 163/1991 Sb. Disturbance, o jejímž měřítku se ekologům i úředníkům v ochraně přírody původně asi ani nezdálo, přináší při Stanoviskem připouštěném *neoddiskutovatelném* (a tedy ani právnicky nepopiratelném) vývoji důležitou otázku: jsou-li takto dotčeny krajinotvorné faktory, opravdu nemůže být krajina (a v jaké míře i trvání) dotčena velkoplošnými změnami *generátora environmentálních funkcí lesních ekosystémů, krajinné stability i vzhledu jako chráněných atributů významného krajinného prvku?*

Existuje také nepříjemná otázka: jaké byly v tomto směru podklady při zahájení velkoplošného experimentování s krajinou? Kdy byla zahájena odpovídající šetření k výše uvedeným bodům? Je vůbec otázkou, zda a od kdy existují podklady pro posouzení rozloh, poloh a vývoje lesních ekosystémů s řešením postupů nejen asanace, ale i obnovy či revitalizace přiměřeně funkčnímu lesu.

Zmínky o některých rizicích se objevují až v 21. století a není to v publikacích z podnětu MŽP ČR. Otázky jsou ovšem natolik závažné, že lze rozumět snahám neotvírat je, mlžit a mlčet k nim.

Je přece dobře znám i z historie charakteristický rys mocenských politik i doktrín, které jakoby neznaly moudrost již starověkou: *„Stultitiam dissimulare non potes nisi taciturnitate"* – „Mlčením nemůžeš nic zakrývat", a to zejména ve společenském režimu, kde je svoboda slova a není bráněno šíření informací. Jen se tak potvrzuje ideologické stanovisko: ochrana životního prostředí krajiny je fakticky mimo sféru zájmu nejvyššího státního orgánu, jenž má odpovídat za životní prostředí, a to – soudíme – nikoli jen pro přírodu samu.

Jestliže ideologie krajní větve environmentalismu je základem politiky a doktríny, na kterých zatím stál management lesů NPŠ, k řešení kauzy NPŠ se v Souhrnné zprávě EPS II považuje za nezbytné *změnit přístupy k nakládání s lesy národního parku*. Psal se rok 2010, avšak k témuž závěru dospěl už vědecký tým Národního lesnického komitétu (NLK) v souborné publikaci s analýzou vývoje nakládání s lesy NPŠ, vydané roku 1999 dokonce samotným MŽP ČR (12)[2].

Někdo jistě může poukazovat na vědecky podložené názory, že nejlepším způsobem obnovy přírodních horských lesů je jejich přírodní vývoj včetně přírodních disturbancí /13/. K tomu je ovšem nutno – máme-li zůstat ve sféře vědy – zdůrazňovat, že se musí jednat *o lesy přírodní v přírodní krajině* /14/. Lesy NPŠ jsou však převážně kulturními lesními ekosystémy v krajině, jež je už staletí krajinou kulturní a obytnou – park neleží v přírodních pustinách. Tohle jaksi setrvale uniká pozornosti nejen nadšenců pro ochranu přírody, ale i některým specialistům přírodních věd, jak ukázal J. Jeník /15/. Ostatně tento zřetel neunikal ani bavorskému politikovi – ministru pro zemědělství a lesy, když napsal začátkem roku 2008 ministru M. Bursíkovi. Ministr J. Müller v dopisu konstatoval, jak nezadržitelný rozpad horských autochtonních smrčin žírem kůrovců hrozí masívním zhoršením zachovaného stavu území („eine massive Verschlechterung des Erhaltungszustandes des Gebietes droht" /16/).

Je v zájmu lidské společnosti nezbytné přihlížet i k lesům takového národního parku jako ke generátorům efektů složky životního prostředí. S uvážením environmentálních, sociálních i ekonomických hledisek – vazeb přímých, nepřímých i zpětných – je pak záležitostí politiky rozhodnout, zda upravovat management lesů v parku ve smyslu přiměřené funkčnosti nikoli jen pro přírodu samu, aby

[2] Tato publikace, vydaná MŽP ČR v roce 1999 před zásadním obratem v politice rosortu, byla zaslaná Správě NPŠ k auditu IUCN v roce 2002, když kompetentní pracovnice MŽP ČR odmítla připustit k účasti delegáta NLK jako nevládní neziskové organizace (prof. Ing. Jana Jeníka, CSc., světově známého ekologa lesů) k účasti při projednávání závěrů auditu. Publikace nebyla ani uvedena v seznamu literatuty ve zprávě MŽP ČR o auditu /18/. I proto auditoři mohli být přesvědčení, že v ČR vědci nebezpečí kůrovcových disturbancí nepostřehli – byli drženi u literatury a ve společnosti vědců jen jednoho názoru...

byly, pokud je to možné, podchyceny důsledky v dysfunkcích lesů pro krajinu. Když se v NP Bayerischer Wald dopracovali k uznání možných rizik pro krajinu, nutný ohled k nim byl jasně vyjádřen /17/ – k tomu patřil i názor, že Německo je natolik bohatá země, aby si sanaci možných následků mohla dovolit.

3.2 K vývoji problematiky nakládání s lesy NPŠ jako složkou životního prostředí

Jsou-li lesy v určitém stavu (soubory starších stromů) generátorem významných environmentálních a sociálních funkcí, v jiném stavu mohou být také zdrojem dysfunkcí pro krajinu a lidskou společnost. To ovšem odporuje představám ideologie krajního environmentalismu, takže *rozbor stavu lesů i jeho dalšího vývoje nebyl pro lesy NPŠ z tohoto hlediska nikdy podán – ani při přípravě, ani v průběhu experimentu se šumavskou krajinou*. Téma vlivu gradace hmyzu a následné velkoplošné disturbance lesních porostů na funkce lesa jako složky životního prostředí včetně rázu krajiny patří však podle našeho názoru z hlediska kompetence orgánů MŽP ČR – pokud nesou odpovědnost za environmentální veřejné zájmy na lesích jimi spravovaných, tak i z hlediska správy krajů – pokud je zajímá „well being" obyvatelstva, *mezi základní otázky nakládání s lesy Šumavy* ve správě MŽP ČR. Jedním z nejvýznačnějších témat je ochrana lesa pro *ochranu životního prostředí krajiny* v lokálních i regionálních měřítkách. Pokládáme za pozoruhodné, že hlediska ochrany lesa nikoli k produkci dřeva, ale jako generátora funkcí pro životní prostředí krajiny nebyla předem vědecky vyšetřena podle *zásad předběžné opatrnosti*. S tím spojené otázky nejsou brány v úvahu od samého začátku velkoplošného experimentu s krajinou Šumavy pod egidou MŽP ČR – přes všechna včasná i průběžná varování odborně kompetentních institucí a odborníků před jednostranným přístupem k managementu lesů NPŠ i kolem toho charakteristického faktu, že klíčový pojem „bezzásahovost" zůstával po léta bez řádně definice[3], přestože bezzásahovosti měly být lesy NPŠ předány v nejkratším čase a v co největším rozsahu...

Považujeme za nutné důrazně připomenout, že původní nepodložené stanovisko environmentalismu znělo: k žádné hmyzí kalamitě nedojde. NPŠ začal být veden v II. kategorii podle členění národních parku IUCN, ačkoliv *neodpovídal*

---

[3] Vedle hlasů a prací předních odborníků v etologii kůrovcovitých (z vysokých škol např. prof. Ing. A. Pfeffer, DrSc., doc. RNDr. V. Skuhravý, CSc., prof. Ing. R. Mrkva, CSc., doc. Ing. P. Zahradník, CSc.) byla s postupem disturbancí publikována také veřejná vystoupení Lesnických fakult Praha i Brno, Odboru lesního hospodářství ČAZV, České lesnické společnosti, České lesnické jednoty, Národního lesnického komitétu. Charakteristickým rysem situace bylo naprosté mlčení státního orgánu, jehož se připomínky a kritická stanoviska týkala, a nikoli odborné, jen dehonestační filipiky v médiích o lesnických odbornících jako postižených nevyléčitelným fachidiotismem.

skladbou lesních ekosystémů definici této kategorie. Má přírodní a přírodě blízké lesní ekosystémy zastoupeny méně než 14 %, zatím co definice IUCN této kategorie bere toto kritérium jako zastoupení převažující. Pokládáme za nutné nadto zdůraznit, že přemnožení lýkožrouta smrkového bylo nutné očekávat jako zákonitý následek rozhodnutí nakládat s lesy NPŠ jako parku II. kategorie. V úsilí odpovědných orgánů nastartovat bez meškání vznik divočiny spatřujeme jednu ze základních chyb, za něž neodpovídají nadšenci, ale státní orgány ochrany přírody.

Poukaz na možná environmentální rizika se neobjevil ani v obsáhlých materiálech, vydaných MŽP ČR k auditu IUCN v roce 2002 /18/, kdy nebezpečí kalamity či disturbancí skutečně velkých měřítek byla již jasná. V kapitole „Shrnutí" samých auditorů se konstatuje, že „*možnost kalamity byla vědci i ochránci přírody při zakládání NP Šumava zcela přehlížena"*. Tato citovaná věta ze závěrů samotných auditorů je mimořádně zajímavým dokladem. Nasvědčuje tomu, že mohlo být cíleně pečováno o míru neinformovanosti mezinárodních auditorů: nechybělo přece u nás institucí i vědců jiných názorů – zůstali však auditorům zřejmě neznámí – nebyli připustitelní mezi „nositele té jediné pravdy". I mezi onou, auditorům známou částí vědců se za auditu objevil názor, že s kůrovci to byl omyl. Nemohl být přijat a auditoři k tomu zaznamenali důvod: *„Tento obrat v postojích považují nevládní neziskové organizace za zradu."* (/18/, strana 103). Další pozoruhodný doklad toho, jak a na čem se mohou stavět i ministerské vize bezzásahovosti v kulturních lesních ekosystémech na desítkách tisíc hektarů kulturní krajiny…

Tehdy se jasně projevila jak ideologie operující se *zradou* místo vědeckých argumentů, tak cílená politizace kauzy Šumava vytvářením virtuálního obrazu situace okolo NPŠ a vývoje jeho kauzy. Je to patrné i z dalších skutečností. Například Národní lesnický komitét se po auditu, k němuž jeho zástupce nebyl připuštěn, obrátil otevřenými dopisy jak na oba auditory, tak na vedení IUCN. Jak asi byli zpraveni o charakteru onoho občanského sdružení, lze si odvodit z faktu, že se NLK reagence adresátů nedočkal. Audit bezzásahový režim doporučil na 30–40 % plochy parku do několika let – kupodivu stále bez jakýchkoliv úvah o možných rizicích tak rychle nasazené velkoplošné bezzásahovosti v *kulturní krajině s kulturními lesními ekosystémy*. Také bez vysvětlení, k čemu má vést těch jen několik let „přípravy", jde-li o ekosystémy lesní.

Nečekat disturbanci lesů NPŠ označil za *omyl ekologů* nakonec sám propagátor bezzásahovosti (/19/, strana 25), a to až po řadě let nejen setrvalého managementu lesů NPŠ k „bezzásahovosti", ale také opomíjení vazeb I. zóny s bezzásahovostí se sousední zónou zásahovou. Vyjádření odpovědných státních orgánů k tomuto údajnému omylu se nepodařilo dohledat – patrně důkaz neměnnosti politiky a doktríny děj se co děj. Jak ostatně ukázal i návrh zapojit do doktríny MŽP ČR i do odpovědnosti za krajinu starosty pošumavských obcí

návrhem „Společné vize Šumava 2020“ koncem roku 2009 /20/. Opět vize bez odpovídajících podkladů i bez jakékoli reagence – tentokrát na souběžné jednání EPS II a její Souhrnnou zprávu.

Zdůrazňujeme jednu okolnost, kterou považujeme za politicky a tedy *odpovědnostně* hodnou pozoru: Stanovisko orgánu MŽP ČR k Souhrnné zprávě EPS II je – co se týká „neoddiskutovatelnosti probíhajících jevů“ – *naprosto odlišné* od původních tvrzení na počátku a během dřívějších let šumavského experimentu s krajinou. Ovšem přesto vedle uváděné triviální neoddiskutovatelné skutečnosti zůstala nadále opomenuta možná rizika konkrétních dějů, především jasné slovo, zda v praxi konzervační ochrany přírody pro ni samu s neoddiskutovatelným vlivem lýkožrouta smrkového na lesní ekosystémy *mohou nebo nemohou vznikat pro jiné veřejné zájmy zásadní změny*

- *faktorů životního prostředí v lesích a*
- *faktorů důležitých funkcí lesa jako složky životního prostředí kulturní krajiny*

a jak se s nimi vyrovnat ve smyslu *zákonů chránících životní prostředí.* Pohled ochrany přírody pro ni samu a pohled ochrany životního prostředí může být hodně rozdílný /6/.

MŽP ČR by nepochybně mělo dávno mít k dispozici a opírat se o konkrétní poznatky: např. co se týká změn rozloh, poloh, charakteru a míry zamokření a rašelinění lesních půd, zpracované postupy obnovy lesa tam nebo na lokalitách ohrožených erozí, poznatky co se týká očekávatelných dopadů základních změn životního prostředí v lesích – změn energetických a vodních bilancí, bioklimatických důsledků destrukce starších lesních porostů pod vlivy utváření terénu (mrazové polohy) až do měřítek mesoklimatu, režimu mikroklimatu porostů odumřelých nastojato, vodního režimu půd a jejich vlastností retenčních, včasného zabezpečení obnovy vznikajících holin nikoli jenom jako pokusných ploch přírodních věd, nýbrž i jako podstatných faktorů krajinotvorných funkcí lesa. To znamená uplatňovat hlediska útlumu možných rizik s konkrétními postupy v lokalizaci a v průběhu organizace asanačních opatření včetně místní i časové diferenciace obnovy lesa, uvažovat o průtočnosti na horských bystřinách, požární bezpečnosti a komunikacích. To vše s ohledem na „funkce lesů jako složky životního prostředí“, na „životní prostředí v lesích“, na „výskyt nepříznivých měřitelných změn přírodního zdroje (přírodního stanoviště) nebo měřitelné zhoršení jeho funkcí“ ve smyslu platných právních norem, které nespadaly pod pravomoc orgánů MŽP ČR nerespektovat je s právně danou neomylností. Jde o celistvé chápání lesního ekosystému v časovém a prostorovém celku jeho krajinotvorných schopností, což čistě přírodovědná paradigmata neznají.

I tak nutno uznat, jak po řadě let, kdy jako košer bylo bráno „nechat to být a jen se dívat, co to udělá“, odpovědné orgány MŽP ČR přece jen v poslední době docházely k jinému odbornému názoru – tak říkaje „na půl cesty“. Například ředitel NPŠ Ing. Krejčí o tom, zda letité popírání kůrovcové distrurbance nebylo jednou ze zásadních chyb, podal na zasedání EPS II na podzim 2009 toto vyjádření:

„Nemohu říci, že to byla chyba, důsledkem je však stav lesů NPŠ.“ Avšak v tom názorovém vývoji velmi rušivě působí, že na Šumavě současně měli zase a nadále „vše pod kontrolou“, jak zaznělo pro veřejnost z místa nejvyššího; nejedná se prý o nic vážného, *protože se nejedná o nevratný jev.*

Nutno velmi ocenit, že Stanovisko Správy NPŠ jasně řeklo, co skutečně tou „kontrolou“ nutno rozumět: jedná se o pouhé sledování (moderně „monitorování“) samovolného průběhu destrukce lesů. Tedy přesně to, co si od začátku přálo např. hnutí Duha bez starosti o možné důsledky a bez obav z jejich možného působení /7/. Ideologicky je přece lhostejné, jak bude sukcese probíhat, v co a na jak dlouho vyústí, neboť „Šumava zůstane zelená bez ohledu na to, jaký typ managementu zvolíme“ /8/. Jako občanské sdružení za nic odpovídat nemůže. Za kulturní krajinu však někdo odpovědnost nese, byť to byla jen odpovědnost politická /5/.

Je však třeba upozornit na další závažný problém: spoléhalo-li Stanovisko Správy NPŠ na *vratnost přírodních jevů*, zajisté by měly existovat dokumenty, jak kde ona vratnost potrvá, k čemu v běhu času sukcesní procesy povedou a jak se k tomu zachovat. K tomu mířícím otázkám Souhrnné zprávy EPS II nic sděleno nebylo. Z hlediska ideologie environmentalismu je to zase zcela nezajímavé – ani čas nemá pro Přírodu a nadšence význam. Jenže jinak je tomu pro ty, kdo obývají kulturní obytnou krajinu, případně za ni odpovídají. Pro ně a tedy i pro národní park v kulturní krajině (pro „funkčnost stanovišť“) může být naopak čas, průběh i výsledek sukcese v druhu, plochách i polohách životně důležitý.

Při jednostranné velkorysosti v experimentálním nakládání s krajinou včetně jejího rázu připomínáme, že možná rizika pro environment krajiny mohou vznikat pomalu a léta. Lesnictví má o tom řadu poznatků vědami ověřených – v tuzemsku v souvislostech s velkoplošnými destrukcemi lesa vyšších poloh jako generátora funkcí složky životního prostředí např. za kalamity mniškové skoro před stoletím a také později za kalamity imisní před 30 roky. Ve Francii či v Rakousku ledaco poznali už za císařů pánů v hloubi 19. století. Jak hlediska vývoje sukcese měla podchycena Správa NPŠ, známo není. Její Stanovisko vyslalo tedy opět klamavý signál, že zásada předběžné opatrnosti je zbytečná – vše se časem k dobrému obrátí a nemůže být jinak – příroda si nepochybně poradí.

3.3 Poznámka k právní stránce

Existuje už zmíněné, nepřehlédnutelné právní omezení odpovědnosti MŽP ČR za ohrožování či poškozování životního prostředí v lesích či za funkce lesa jako složky životního prostředí, jestliže bychom odpor proti takovému počínání v minulosti opírali o zákony o lesích či o vodách. Ovšem tuto pravomoc podle § 90, odstavec 4 v zákonu 114/1992 Sb, ve znění pozdějších předpisů, sněmovna Parlamentu ČR v roce 2009 zrušila. Zmizela tak proti věcné logice právně pojištěná zákonná kompetence orgánů ochrany přírody některých zákonů – dokonce zákonů pečujících o životní prostředí – prostě nedbat a za následky neodpoví-

dat. Bylo to věcně zcela paradoxní ustanovení, neboť jak zákony o lesích, tak zákony o vodách měly a mají nepřímé, ale také naprosto přímé příkazy, jak jednat či nejednat v zájmu ochrany krajinného životního prostředí.

Aplikace odstavce 4 z § 90 zákona 114/1992 Sb. měla ještě velmi významný efekt – kontrolní orgán ČIŽP s působností v ochraně lesa nezasahovala v lesích pod správou MŽP ČR. Jak bylo rozebráno, pitoreskně byly u nás ustaveny dvě Přírody – jedna reálná pro lesy hospodářské, druhá jako virtuální jev v lesích pod správou MŽP ČR. Přírodní proces, který byl v lesích hospodářských vyvolán činem vlastníka či správce lesa proti lesnímu zákonu, byl postihován ČIŽP jako ohrožení či poškození přírody samé. Avšak týž proces v lesích pod správou MŽP ČR, vyvolaný rozhodnutím orgánu ochrany přírody, zmocněného nedbat na lesní zákon, byl z dopuštění právní normy neškodný, ba ideologicky dobrý, jako vše, co Příroda činí. Ať orgán ochrany přírody či kontrolní orgán MŽP ČR, oba byly od roku 1992 bez odpovědnosti za následky jejich rozhodnutí v krajině (např. v důsledku uvolnění přírodních procesů) /9/ až do 59. zasedání sněmovny Parlamentu ČR v létě 2009. Však také návrh na vypuštění onoho odstavce podle zápisu provázel „zásadní nesouhlas“ tehdejšího ministra životního prostředí. Přes vypuštění odstavce 4 zůstávají možnosti nadšenců např. zbrzdit nezbytnou asanaci lesa účelovým jednáním podle § 22, odst. 1 zákona 114/1992 Sb.

Ovšem nejen onen už neplatný odstavec 4 mohl vést ke střetům konzervační ochrany přírody jen pro ni samu s hledisky ochrany životního prostředí, prostředí krajinného – tedy k efektům ideologizace environmentální politiky a doktríny, nepřehlédnutelným pro management národního parku v kulturní krajině /6/, /21/. Analýzy ukázaly, že může vznikat a v praxi vzniká paradoxní situace s účelovým užíváním § 22, odst. 1 téhož zákona, neboť stanoviska orgánů ochrany přírody jen s přihlížením k ochraně přírody pro přírodu samu mohou ohrožovat a poškozovat např. les jako generátora funkcí pro prostředí krajinné – životní prostředí lidské společnosti. Stačí např. dlouhé rozvažování pověřených státních orgánů, zda povolit asanaci přemnožujících se kůrovcovitých. Uznat škodlivé následky je ovšem pro doktrínu fundamentalistického environmentalismu někdy ideologicky nemožné – šlo by o zradu ne-li víry, tedy doktríny. Účelové využívání manipulace s přírodou je snadné, jestliže orgán

- je bez odpovědnosti za důsledky svých rozhodnutí v kulturní krajině, kde existují i další závažné veřejné zájmy, avšak nikdo jiný není oprávněn záležitosti komplexně posuzovat;
- se může opřít o právní názor, jenž vychází nikoli z reality přírodní, nýbrž je účelově virtuální. Právní teorie zná, jak se v případě lesů právo může měnit v neprávo /4/.

Za pozměněných právních poměrů je zřejmé, že Správa NPŠ v době pokračující velkoplošné disturbance lesních ekosystémů s destrukcí stromového patra spravovaných lesů už dnes „samozřejmě sleduje na plochách se znaky nově

vznikajícího lesa a v jejich okolí rizikové ukazatele“. Uvedlo tak její Stanovisko k Souhrnné zprávě EPS II. K dlouhým létům *bezstarostnosti na místě předběžné opatrnosti* při velkoplošném experimentu s kulturní krajinou je to jistě pokrok. Jestliže podle „odborného názoru nejen Správy NPŠ“ údajně „prozatím zjištěná data neukazují skutečnosti vedoucí k obavám…“, nutno zase připomenout, jak jiný takový, už zmíněný a tehdy vůdčí „odborný názor“ (s velkým důrazem na to „nejen…“) původně zněl, že k žádné hmyzí kalamitě nemůže dojít – vlastně v lesích zvláštního určení pod správou MŽP ČR podle účelového výkladu práva se o kalamitu ani nemůže jednat. Na ploše národního parku v kulturní krajině se proti poznatkům a zkušenostem lesnických věd z tuzemska i zahraničí není třeba ničím takovým zabývat. Jsou však i práce a analýzy přírodovědecky zaměřené a dokonce na půdě NPŠ prováděné, které aspekty možných rizik znají a také je konstatují /1/, /12/, /21/, /22/, /23/.

Nutno uznat, že lze na základě projektů dílčích oborů přírodních věd stanovit na vysoké přírodovědecké úrovni „konečné řešení“ kauzy NPŠ. Za předpokladu, že by se jednalo o národní park v přírodních končinách s přírodními ekosystémy lesa i s krajinou, kterou utvářejí jen přírodní procesy, nebylo by co dodávat. Jestliže však takové řešení jenom s hledisky přírodních věd je podáváno pro národní park, zřízený v krajině kulturní a s převahou kulturních lesních ekosystémů /25/, pak je třeba říci toto: usiluje se o zřízení velkoplošných experimentálních ploch dílčích přírodních věd bez jakéhokoli ohledu na možná rizika pro kulturní krajinu /26/. Bylo pak objasněno, že se nemůže jednat o reálné řešení, protože kromě vědeckých poznatků jsou tu ve hře také „společensko-etické a filosofické názory, které nelze doložit standardními vědeckými argumenty“ /27/. Také nastal pozoruhodný posun myšlení: hypotéza o tom, že kůrovcovití nezpůsobí velké disturbance lesa v NPŠ, zdá se být v přírodovědeckých kruzích zapomenuta: aby zůstal zachován jejich pokusný bezzásahový objekt I. zóny, souhlasí dnes i s tím, že nezbytnou oběť žíru kůrovců přinesou lesy v zóně zásahové, jak biologové sdělili v dopisu předsedovi vlády ČR /28/. Což se také děje těžebami kůrovcového dřeva ve stovkách tisíc mizejících stromů, jak uvedla 2. kapitola.

Máme za to, že od samého začátku kauzy NPŠ působí atmosféra postmoderní éry, jak to obecně konstatují politologové a odborníci společenských věd: postmoderní společnost spíše než nudnými vědami žije „spektákly“ podle francouzského filosofa Guy Deborda či podle politologa „postřehy, dojmy, pocity, individuálně vykonstruovanými vizemi a modely“ /24/. K poslední „vizi“ /20/ lze dodat, jak ani v nejmenším ještě nebere v úvahu nic z toho, čím se v době její formulace zabývala EPS I i II. Bylo by jistě vítané, kdyby se státní orgán opíral spíše o poznatky než o přání, domněnky, filosofické názory a vize z nich splétané.

4. Závěr

Od počátku existence Národního parku Šumava (NPŠ) se střetají principiální otázky managementu jeho lesů – paradigmata přírodovědná a tzv. lesnická. Ta přírodovědná se opírají jak o poznatky různých oborů přírodní věd, tak o „společensko-etické a filosofické názory, které nelze doložit standardními vědeckými argumenty“. Ta lesnická čerpají z celistvého pojetí lesního ekosystému v časovém a prostorovém vývoji, generačních proměnách a ve vazbách s krajinou. Obě jsou paradigmaty ochranářskými. Objevuje se ovšem v nebývalé míře buď nevědomé či docela vědomé užívání propagandistických zvyklostí, zaměřených na „cílové obecenstvo“, které je informováno, že principy lesnické cílí k ochraně produkce dřeva. Laická veřejnost pochopitelně nemůže znát ani druh a míru rizik vývoje kulturního lesa, přenechaného destrukci stromového patra na rozsáhlých územích, ani možnosti dlouhodobé řady sukcesních stadií. Není objasňováno, co a v jaké míře je ohroženo tím, že se záměrně produkuje nejprve popíraný závažný disturbančně působící hmyz; dochází k jeho masovému přemnožení, odumření statisíců stromů – tvůrců lesních ekosystémů až v takovém měřítku, že asanace je nad lidské síly, jak se uvádí v Souhrnné zprávě Expertní pracovní skupiny (EPS II).

Klade se tudíž závěrečná otázka, proč při tak velkorysém pokusu s krajinou není uváděno, jak byly odpovědnými orgány shledány a zváženy vědecké práce a rozbory jiných závěrů k hrozící a pak probíhající velkoplošné disturbanci lesů NPŠ, zda jsou tyto studie a usnesení zanalyzovány jako chybné, nedostatečné, nehodnověrné, popř. jen tak vymyšlené. Jak a zda vůbec byl analyzován dopad rozhodnutí o II. kategorii NPŠ a nakládání s jeho lesy podle této kategorie, když stav lesních ekosystémů naprosto neodpovídal definici kategorie podle IUCN. Podíváme-li se na kauzu NPŠ formulacemi základního zákona 114/1992 Sb. z hlediska de lege ferenda, je třeba zhodnotit důsledky platnosti právní normy v dlouhém čase let 1992/2009 v jejím § 90, odstavci 4, jenž zplnomocnil orgány ochrany přírody nedbat zákonů lesních a vodních, aniž by se zabývaly skutečností, že tyto zákony obsahují ustanovení nepřímá i zcela přímé příkazy, co činit či nečinit k ochraně životního prostředí.

Je zřejmě důvodné všeobecně se šířící přesvědčení o mimořádné politizaci kauzy NPŠ – o problému odpovědnosti za experiment s kulturní krajinou na bázi nadšení a nedostatečně podložených názorů v rámci konzervační ochrany přírody pro ni samu v duchu zcela jednostranné ideologie fundamentálního environmentalismu. Během druhého decénia existence NPŠ 1999–2009 byly též konkrétními odbornými a vědeckými pracemi, institucemi a konferencemi předkládány návrhy a požadavky na vědecký dialog s odpovědnými orgány. Různými postupy byla jednání odmítána, povrchně odbývána, otázky v odborném tisku publikované zůstaly nezodpovězeny. Zato se rozjela intenzivní mediali-

zace – od dehonestace jiných vědeckých poznatků a odborníků až po zřizování zážitkových tras v NPŠ k tomu, aby se veřejnost naučila obdivovat destrukci lesů, následky kůrovcové kalamity jako novou krajinnou estetiku, možnost jejíhož vzniku byla zprvu houževnatě popírána. Když kalamita nastala, byla brána jako tvorba divokého srdce Evropy.

Expertní pracovní skupina II na podnět hejtmanů Jihočeského a Plzeňského kraje zpracovala jak stav progrese kůrovcovitých, tak upozornila na konkrétní možná a dosud nerespektovaná rizika velkoplošné destrukce stromového inventáře lesů, změn životního prostředí v lesích a funkcí lesa jako složky životního prostředí. Zdůraznila tedy význam lesů jako krajinotvorné složky. Takovými zůstávají i lesy národních parků v kulturní krajině.

V poslední době se ozývají dříve neexistující hlasy o možnosti, ba nutnosti hledat kompromisy. K nalezení dobrých kompromisů považujeme za nezbytné rozebrat dosavadní stav stěžejních problémů, to je

- kategorizace NPŠ a z ní vyplývající management lesů,
- zřízení národního parku v krajině kulturní a obytné,
- zákonné normy.

Konečné rozhodnutí o systému nakládání s lesy je v rukou politických orgánů. Domníváme se, že příliš dlouho byla kauza NPŠ tlumena z politickomocenských hledisek bez řešení základních odborných problémů. Záležitost se vymykala racionálnímu řešení. Je zcela jasné, že politické přání cenzurovat a ohýbat „nepříjemnou“ vědu protiřečí etice vědy; pokud se ještě takový termín zná. Dvacáté výročí NPŠ přináší nové možnosti a novou výzvu k jednání o principech managementu lesů národního parku v intencích ochrany přírody, v jejíchž hlediscích je i poloha parku v kulturní, obytné krajině a skutečnost, že jeho lesní ekosystémy jsou převážně ekosystémy kulturní.

Nabízejí se nejdůležitější témata k hledání kompromisů mezi paradigmaty přírodovědnými a těmi tzv. lesnickými (lépe snad environmentálními) k utváření koncepce dalšího managementu lesů NPŠ na základě standardních vědeckých argumentů odborníků obou názorových okruhů.

Prameny

/1/ VACEK, S., KREJČÍ, F., et al. *Lesní ekosystémy v Národním parku Šumava.* Kostelec nad Černými lesy: Vydavatelství Lesnická práce. 510 s.

/2/ a) Vyjádření MVDr. J. Bláhy z hnutí Duha v anketě Zasahovat proti kůrovci či ne? In *Mf Dnes* (pro jižní Čechy), 28. 8. 2009.
b) Vyjádření ředitele NPŠ Ing. F. Krejčího v anketě Zasahovat proti kůrovci či ne? In *Mf Dnes* (pro jižní Čechy), 28. 8. 2009.

/3/ a) Otevřený dopis České lesnické společnosti ministru Martinu Bursíkovi č. j. 5/08 z 3. 9. 2008. *Lesnická práce,* 2008, roč. 87, č. 10, s. 6–8.
b) Dopis ministra M. Bursíka č. j. 4348/M/08, 63564/ENV/08 s odpovědí z 6. 10. 2008.
c) Stanovisko Lesnického odboru ČAZV ke stavu přemnožení kůrovce v Národním parku Šumava a k možným rizikům pro krajinu a obyvatelstvo (prosinec 2008).

/4/ KREČMER, V. *Lesní hospodářství v právních souvislostech s ochranou životního prostředí a ochranou přírody.* 2. vydání. Kostelec nad Černými lesy: Vydavatelství Lesnická práce, 2009. 83 s.

/5/ *Fakta a mýty o českém lesním hospodářství.* Sborník referátů ze semináře organizovaného Stálou komisí Senátu pro rozvoj venkova v Praze 24. 6. 2008. 64 s.

/6/ KREČMER, V. Dva rozporné pohledy na management lesů Národního parku Šumava. Pohled ochrany přírody a pohled ochrany životního prostředí. In *Šumava – zelená střecha Evropy II*. Sborník referátů z konference konané v Srní 20. 9. 2007. Praha: ČLS, 2007, s. 4–12.

/7/ Postoje hnutí Duha. Rozhovor redakce s MVDr. J. Bláhou. *Lesnická práce,* 2003, roč. 84, č. 5, 233 s.

/8/ BLÁHA, J. Hnutí Duha – ohlédnutí za VIII. sněmem lesníků. *Lesnická práce,* 2005, roč. 84, č. 7, s. 15.

/9/ SLANEC, J. Stanovisko ČIŽP k problematice kůrovců v NP Šumava. *Lesnická práce,* 2005, roč. 84, č. 7, s. 15.

/10/ Rozporuplná Šumava. Redakční soubor o problematice NPŠ, v němž F. Krejčí odpovídá na otázku, jak on sám hodnotí stávající situaci v parku. *Lesnická práce,* 2008, roč. 87, č. 10, s. 4.

/11/ KREČMER, V. Lesopolitický pohled na kategorizaci lesů. In *Naše lesnictví a nová legislativa (příprava nového lesního zákona).* Sborník referátů z konference konané v Praze 18. 10. 2005. Praha: ČLS, 2005. s. 23–26.

/12/ *Ochrana přírody a péče o les v Národním parku Šumava.* Analýza vývoje a řešení problému aktivní ochrany lesa v Národním parku Šumava. Praha: MŽP ČR (editor B. Vinš), 1999. 56 s.

/13/ HOFMEISTER JEŇÝK, SVOBODA, M. Samovolný vývoj horských lesů. Odpovědný přístup k ochraně přírody, či nezodpovědný experiment? *Lesnická práce,* 2007, roč. 86, č. 5, s. 13–15.

/14/ KREČMER, V., ŠACH, F., ŠVIHLA, V., ČERNOHOUS, V. K samovolnému vývoji horských lesů. *Lesnická práce*, 2007, roč. 86, č. 9, s. 30–32.

/15/ JENÍK, J. Lesní ekosystém a kauza „lýkožrout“ z hlediska různých věd. *Lesnická práce,* 2004, roč. 83, č. 5, s. 16–18.

/16/ Dopis bavorského ministra zemědělství a lesů J. Müllera č. j. F 3-W 611-247 z 18. 1. 2008 ministru životního prostředí ČR M. Bursíkovi.

/17/ KREČMER, V., VINŠ, B., ZAHRADNÍK, P. Mezinárodní česko-německo-rakouský seminář o lesích národních parků střední Evropy. *Lesnická práce,* 1999, roč. 78, č. 12; s. 558–559. Viz též *Zpravodaj Ministerstva životního prostředí,* 1999, č. 12, s. 17.

/18/ *Péče o Národní park Šumava: mise IUCN.* Praha: MŽP ČR, 2003. 131 s.
/19/ BLÁHA, J. Smysl národních parků. *Ekologie a společnost*. 2006, roč. 17, č. 1, s. 24–25.
/20/ *Společná vize Šumava 2020.* Dohoda obcí, jejichž správní území je zcela nebo částečně pokryté Národním parkem Šumava, a MŽP ČR. 2009. Staženo z internetu. 5 s.
/21/ PODRÁZSKÝ, V.; VACEK, S. Souvislosti, příčiny a průběh kůrovcové kalamity na území národního parku Šumava. In *Monitoring, výzkum a management ekosystémů Národního parku Šumava.* Sborník z celostátní konference konané v Kostelci nad Černými lesy 1. a 2. 12. 1999. *Lesnická práce,* 2000, s. 4–6.
/22/ KREČMER, V. Rizika ponechávání lesních ekosystémů samovolnému vývoji. *Lesnická práce*, 2003, roč. 82, č. 9, s. 30–31.
/23/ *Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let.* Praha: Přírodovědecká fakulta UK (editoři Perlín, R., Bičík, I.). 2007. Rozmnoženo jako rukopis. 263 s.
/24/ MENDEL, M. Střet civilizací ve světle vědeckého výzkumu. In *Střet civilizací? Žhavé sondy deseti autorů.* Praha: Evropský literární klub. Edice Nové směry, sv. 3, 2002, s. 20–48.
/25/ ŠANTRŮČKOVÁ, H.; VRBA, J.; et al. *Co vyprávějí šumavské smrčiny. Průvodce lesními ekosystémy Šumavy.* Vydala Správa NP Šumava, Jihočeská univerzita, Česká společnost pro ekologii Vimperk. 2010. 153 s.
/26/ KREČMER, V. Co vyprávějí šumavské smrčiny. Průvodce lesními ekosystémy Šumavy. *Lesnická práce,* 2010, roč. 89, č. 10, s. 33.
/27/ ŠAMONIL, P. Šumavské smrčiny to na sebe řekly. *Lesnická práce,* 2010, roč. 89, č. 11, s. 41.
/28/ Otevřený dopis účastníků 2. evropského kongresu biologie ochrany přírody (ECCB) k situaci v národním parku Šumava konané v Praze od 1. do 5. 9. 2009. Účastníci speciální sekce, zaměřené na problém kůrovce na Šumavě. European Congress of Conservation Biology. *Živa.* 2009, roč. 57 (95), č. 5, s. LXXXVI.

Sborníky k tématu

Šumava – zelená střecha Evropy. VIII. sněm lesníků. Sborník referátů ze semináře konaného v Srní 25. 5. 2005. Praha: ČLS, 2005. 55 s.
Prohlášení účastníků semináře Šumava – zelená střecha Evropy. Ekologie a společnost. 2005, roč. 16, č. 4, s. 3.
Hlavní problémy lesnictví. IX. sněm lesníků. Sborník referátů ze semináře konaného v Hradci Králové 1. 6. 2006. Praha: ČLS, 2006. 60 s.
Ochrana lesa a krajinotvorné programy. Sborník ze semináře konaného v Průhonicích 12. a 13. 9. 2006. Praha: ČLS. 2006. 56 s.
Šumava – zelená střecha Evropy II. Sborník referátů ze semináře konaného v Srní 20. 9. 2007. Občanské sdružení Šumava 21 a Česká lesnická společnost Praha, s. 4–12.
Hospodaření v chráněných oblastech přirozené akumulace vod. Sborník referátů ze semináře konaného ve Skalním dvoře 18. 9. 2007. Praha: ČLS. 2007. 54 s.
Šumava na rozcestí. Sborník referátů z konference Sekce krajinářské architektury IFLA ČR konané v Železné Rudě od 11. do 13. 9. 2009. Editor P. Valtr. Nestránkováno.
Vlastníci lesů a lesní hospodářství ve vazbách k environmentální politice a legislativě ČR. Sborník referátů z konference konané v Hradci Králové 15. 10. 2009. Praha: ČLS. 2009. 68 s.

Vážení milovníci Šumavy, dovoluji si Vás upozornit na webové stránky a e-mail občanského sdružení Zachraňme Šumavu: **www.zachranmesumavu.cz** a e-mail: **info@zachranmesumavu.cz** Rád bych Vás poprosil, abyste se i vy podíleli na jejich obsahu.

Ing. Tomáš Jirsa
předseda o. s. ***Zachraňme Šumavu***
senátor Senátu Parlamentu České republiky

Zachraňme Šumavu
Zachraňme Šumavu občanské sdružení

FORTUNA

ISBN 978-80-7373-108-3
9 788073 731083